

Йордан Йовков

Белите рози

Надвечер Спас, един от осемте опълченци, които вардеха моста, поседна отвън на пейката и първото нещо, на което се спряха очите му, беше, както винаги, градината на Гергилана насреща и каменната стена с белите рози по нея. А сега току-що беше валило дъжд и всичко изглеждаше по-иначе. Тия рози се прехвърляха откъм градината на Гергилана, защото тя беше като тераса, на пет-шест метра високо над улицата. Горе, дето се свършваше тая стена, оттам започваше равнището на градината. Голям кълбест орех разпущаше на високо клоните си и хвърляше тежка сянка, а под него, сухо иззидана като старовремска крепост, отвесно се спущаше каменната стена, застлана до средата с цъфнали бели рози. И колко цвят! Нејде на купища, на купища, нејде увиснали тежки кичури. Окъпани от дъжда, чисти, бели рози. От тях още капеха капки, а долу от опадалия цвят земята беше побеляла, като да беше валило сняг.

Толкоз хубаво беше всичко туй, че макар да си имаше други грижи, Спас се трогна и лицето му светна от умиление. Чу се гръм и той погледна на изток: отвъд червените покриви на къщите, отвъд хоризонта потъваше тъмносин облак. Спас потръпна. Не тоя облак, който беше минал отгук и си отиваше, беше страшен, но тия далечни и глухи гърмежи тъй приличаха на топовните гърмежи, които се чуваха, когато биваше тихо или когато вятърът идеше от нея страна. Нататък беше фронтът и там все още се биеха.

Никого нямаше из улиците. Но ето, че се зададе учителката Ангелина, роклята и беше червена, като мак сред нивите, лицето и мургаво, като на жетварка. Като дойде наспоред Спаса, тя го погледна с черните си продълговати очи, усмихна се и поздрави. Лицето на Спас стана строго и той заследи с поглед учителката. Тя вървеше леко и малките и пантофки оставяха бели следи след нея, защото дъждът само беше поприбъхтал праха.

Учителката мина моста, дойде под каменната стена и погледна нагоре. Може и да е извикала, но Спас не чу и доста време там не се виждаше нищо друго, освен белите рози горе и младото момиче с червената рокля долу. Но ето, до ореха се показа Гергилан, засмя се и загърмя с дебелия си глас. Той накъса рози, направи голяма китка и я спусна на учителката. Тя я хвана, почти скри лицето си в нея, след туй погледна още веднъж към Гергилана и тръгна нагоре из улицата. Гергилан гледаше след нея и се усмихваше.

Спас сърдито промърмори нещо. Той не обичаше тоя Гергилан, човек над осемдесет години, а все още се заплесваше подир младите

момичета. Спас съдеше строго и учителката. Освен туй той рядко биваше добре разположен, защото страдаше от една чудновата болест: не го болеше никъде, а отвътре го обземаше мъка, от която не можеше да се успокои инак, освен като станеше да ходи. И тъй като усети, че и сега тая невярна болест вече го подгонва, той скочи, влезе вътре, грабна пушката си, обади се на старшията си тръгна по обиколка из селото.

Той вървеше покрай каменната стена и не поглеждаше нагоре, когато чу весел гърлен глас над себе си:

– Спасе, хей, Спасе!

Спас повдигна глава: отвъд купчината от бели рози, като зад бяла пряспа, стоеше Гергилан със запретнати лакти и крачоли, мокър, брадат като поп, ухилен. В ръцете си държеше мотика.

– Къде си забързал? Я чакай и на тебе да ти дам една китка.

– Не ми трябва китки мен – сопна му се Спас. – Китки... Видях аз на кой даваш китки ти...

Гергилана смачка с ръка бялата си брада и се засмя:

– Холан, Спасе! Младо момиче, какво да го правиш! Светът е за младите, Спасе. Ние защо сме? Мене и тебе за нищо не ни бива.

– Не е тъй то...

– Тъй е, Спасе, тъй е. Ти, като си нарамил таз пушка, да не мислиш, че ще уплашиш някого. Вардиш моста от мишките. А работата младите я вършат. Нощес пак слушах топа: бух, бух!... Сърцето ми се свива. Гинат момчетата, гинат, сиромашинките!...

Спас махна с ръка и подгонен от болката си, рече да си върви, но се повърна няколко крачки и завика:

– Не е тъй то, дядо Иване, не е тъй. Младост, казваш... Не може тъй – туй къси рокли, копринени чорапи, белило и червило – не може тъй, не. Да гледа там да спести някоя пара – това е то. Ако нямаха нужда, баща й и майка й нямаше да я направят учителка.

– Ама ти за учителката ли приказваш?

Но тъй като Спас вече бързаше нагоре, Гергилан погледа, погледа след него и каза:

– Ама че... шушумига... Гледай го ти него!...

Ядосан, задълбочен в мислите си, мъчен и от болестта си, Спас бързаше и не усети кога мина покрай общината, кога отмина и черквата. Той все още мислеше за учителката. В балканското село, отдето войната го беше захвърлила тука, той беше училищен настоятел и затуй по навик, пък и само от желание да пакости, каквато наклонност имаше, той следеше какво прави учителката. Забелязал беше, че тя закъснява,

учениците ще си издерат очите из двора, а няма кой да ги нагледа. Учителката четеше книги, свиреше на китара, обличаше се със селски дрехи и ходеше с момите. Пишеше много писма и много писма получаваше. Ходеше често в общината и приказваше с писарите. А веднъж бяха дошли някакви граждани и той я видя да пуши между тях цигара. Всичко туй Спас беше го наредил дума по дума на цели три страници и мислеше да изпрати това писмо на инспектора. Но тъй като оставаше неизписана още една страница, а нему беше жал за хартията, реши да попълни с още нещо писмото и тогава да го изпрати.

Чу се песен към края на селото и Спас се послуша. Приличаше да е войнишка песен, мярнаха се бели войнишки шапки и коне. Идеше войска – нещо твърде обикновено, защото шосето, което минаваше през село, водеше за фронта. Затуй и опълченците вардеха моста. Спас реши да разбере всичко, както трябва, и се упъти нататък.

Край селото, на една висока поляна, той видя стотина и повече войници, които бяха слезли от конете и ги разведяха.

Други войници забиваха колове с опънати въжа между тях, трети копаеха дупки за огън на кухните. Зазвъниха шпори, като че запяха щурци и Спас се обърна: право към него идеше един офицер. Той беше без сабя, вървеше разкراчено, както вървят всички кавалеристи, в една-та си ръка държеше бич и с него шибаше по чизъма си. Беше млад, широкоплещест, хубавеляк.

– Ти, войник, отде си? – попита той Спаса.

Спас погледна това голобрадо момче, два пъти по-младо от него, и отговори по войнишки:

– Оттука сме, г-н подпоручик. Моста пазим.

– Хм... добре. А познаваш ли учителката тука? Лина се казва, нали?

– Съвсем не Лина, г-н подпоручик. Ангелина се казва.

Подпоручикът се засмя.

– Добре де. Можеш ли ме заведе до училището?

– Да ви заведе, г-н подпоручик.

Без да се бави, Спас метна пушката през рамо и тръгна напред. Той вече разбра каква е работата и кипеше от яд, но нямаше какво да прави, вървеше, без да се обръща, и само слушаше да звънят шпорите и на всеки две крачки – удар на бича по чизъма. Те приближиха до училището, през отворения прозорец най-напред се мярна червената рокля на учителката, после се видя и лицето ѝ с черни очи и черни клепачи. Тя гледаше към тях и се усмихваше, но не че ги беше познала, а се усмихваше

само тъй, както си правеше винаги. Изведнъж тя извика, изгуби се, показа се след това отвън като с все сила тичаше насреща им и викаше:

– Митьо! Митьо!

– Лина! – извика офицерът с протегнати ръце, като беше изпреварил вече Спаса.

Те се държаха за ръцете, гледаха се радостно, приказваха едновременно и двамата. После, все така хванати за ръка, те влязоха в училището.

Спас цъкаше прахан, за да запали цигарата си. Уж нищо нямаше, а ръцете му трепереха. „Хубаво, хубаво – мислеше си той. – Ще видим.“ Всичко туй той щеше да прибави в писмото до инспектора, тъй че празната страница можеше и да не стигне. Но за всичко туй той щеше да помисли по-добре. Сега трябваше да събере повече новини за войниците, за да докладва на старшия. Затуй метна пушката на рамо и се върна към селото.

Късно през нощта Спас патрулираше из селото. Бивакът на войниците, който до скоро гъмжеше, като кошер пчели, отдавна беше утихнал, селото спеше. Само в една къща един прозорец светеше – там беше учителката и при нея беше офицерът. Спас ходеше насам-нататък, обикаляше наоколо, но все се връщаше и очите му бяха в осветения прозорец. И тъй като офицерът не излизаше, Спас все повече се ядосваше и все повече вярваше, че ще бъде достатъчно смел, за да извърши туй, което беше намислил. „И защо пък да не му кажа? – мислеше си той. – Г-н подпоручик, ще река, без докачение... ама момичето е младо и хората приказват... Не може тъй, как така!“

Изведнъж се хлопна врата, чу се разговор и зазвъниха шпори по стълбите. Спас са притаи в сянката на плета. Грееше пълен месец и се виждаше като денем. Заловени подръка, идеха офицерът и учителката. На гърдите на офицера имаше голяма китка бели рози – същата, която днес дядо Гергилян беше дал днес на учителката. Усмиваше се той, усмиваше се и тя. После се спряха и, близо един до друг, погледнаха нагоре. Спас също погледна нагоре и също като тях и той срещна кротката усмивка на месеца.

Учителката и офицерът излязоха от вратнята и се спряха. Приказваха сега тихо. Изведнъж Спас чу плач. Плачеше тя. Как можеше преди малко да се смее и сега да плаче тъй тихо и тъй жално! Какъв плач – сърцето на човека се къса. Едната ѝ ръка беше на рамото на офицера, главата ѝ на гърдите му. И цялото ѝ тяло се тресеше като на птичка.

– Ах, Митьо, Митьо...

– Лина, не плачи. Мислиш ли, че всички, които отиват на война, ги убиват? Ние пак ще се видим.

– Ах, боже, боже...

Спас слушаше изтръпнал. Игли бодяха цялото му тяло, нещо го душеше в гърдите. Слушаше, а не чуваше вече нищо, не виждаше нищо. Видя само, че нещо бяло се мярна между учителката и офицера и меко падна на земята. В същата минута шпорите на офицера вече дрънчаха нататък из улицата, а учителката мина край него като болна, като преби-та и си влезе в къщи. Спас излезе от сянката, дойде на мястото, дето бяха стояли влюбените, наведе се и погледна: на земята бяха разпилени бели рози. Китката на офицера беше паднала и те не бяха я забелязали. Спас държеше в ръката си една роза, но веднага, като че вършеше нещо грешно, остави я леко пак там отдето беше я взел. После стана и заходи из селото.

Рано на другия ден, преди още да беше изгряло слънце, Спас седеше пак отвън на пейката и, посърнал и замислен, гледаше не към градината на Гергилана, а нейде пред себе си. В същото време Радой, най-кроткият и най-добрият измежду опълченците, метеше с голяма метла пред помещението. Неговата метла приближаваше вече едно място, където сред прахта и сламките бяха разпилени десетина полуувехнали бели рози, и той беше готов да помете и тях, когато Спас дигна ръка и извика:

– Стой! Там да не метеш! Остави цветето тъй, както си е!

Радой се спря зачуден.

– Няма да метеш там ти казвам.

– Е, защо?

– Затуй.

И с по-мек глас, Спас прибави:

– Там снощи двама млади се целуваха. Прощаваха се. Нека си стои цветето тъй, както си е.

Радой послуша, премете вред другаде, остави след това метлата и като гледаше все там, където гледаше и Спас – малкия кръг непреметено място, дето лежах розите, – той седна при Спаса и каза:

– Кажй сега, аркадаш, какво има.

С друг глас, какъвто Радой не беше чувал у него, отпаднал и кротък, Спас разказа всичко, което беше станало снощи, дума по дума. И колкото той повече разказваше, толкоз по-често Радой поклащаше глава и въздишаше.

Мина се неделя-две, минаха се повече. Много писма получаваше

учителката, много писма пишеше и тя. Веднъж – тъй разказаха на Спаса отпосле – тя получила едно писмо и щом го зачела, заплакала, заскубала си косите, припаднала. На другия ден тя взела кола и заминала нанякъде.

Гонен от болестта и от мъката си, Спас ходеше из село. Един ден той мина покрай каменната стена и отгоре му са обади Гергилан. Той стоеше зад розовите храсти, които отдавна бяха прецъфтели, и, зелени и сплетени като къпини, висяха надлъж по стената. Като се навеждаше над тях, изплашен и с изопнато лице, Гергилан му каза:

– Спасе, какво станало, Спасе! Убили го, а, убили оня, офицерина, годеника на учителката. Ах, гинат момчетата, гинат сиромашинките!...

Можеше ли да каже нещо Спас? Той забърза повече, искаше му се не да ходи, а да тича. Рана имаше в душата му. Защо трябваше такава страшна злочестина да падне върху това добро момиче? Защо, питаше Спас, защо? Писмото до инспектора той отдавна беше го скъсал и хвърлил от моста. Нищо добро не идеше. Писмата, които получаваше от къщи, го отчайваха, войната нямаше край. От всичко туй болестта му се усили дотолкоз, че той трябваше все да ходи, да ходи, като луд.

А учителката си дойде. Дойде си, когато наесен отвориха училището. Облечена беше в черно, лицето ѝ бледно, очите – потопени в земята. Когато минеше покрай пейката, дето стояха Спас и Радой, тя пак поздравяваше, но не се усмихваше. Тогава Спас скачаше да ходи, а Радой, който имаше двама сина по бойните полета, въздишаше и очите му се пълнеха със сълзи.

Учителката минаваше моста и тръгваше покрай каменната стена. Тя вървеше все тъй с наведена глава и не поглеждаше нагоре. Пък и розовите храсти бяха вече засъхнали, напращени и черни като тръни.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Иван Иванов или екип на abc дизайн

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том първи, „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7904>]